

America lui Knut Hamsun – între mirajul Vestului și rădăcinile europene

Ioana-Andreea MUREȘAN

“Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca

ioana.andreea.pop@gmail.com

Abstract: Knut Hamsun’s immigrant experience in America is not necessarily different from that of his fellow Norwegians. However, his dream of enlightening the Norwegian-Americans by means of poetry turns to ashes as he struggles to survive in the New World. The focus of this study is Hamsun’s image of America as it transpires from his bitterly-critic book *The Cultural Life of Modern America*.

Keywords: *Knut Hamsun’s America, Old vs. New World, immigrant identity, belonging and acculturation, America and the culture of materialism.*

„Străini suntem pentru cei pe care i-am părăsit și străini suntem pentru cei la care am venit.” [tr.n.]
[Mørck [Rølvaag] 1912: 171]

Introducere

Așa cum de multe ori apreciem un lucru abia atunci când nu-l mai avem, tot așa chestiunea identității și sentimentul de apartenență își fac simțită prezența în cazul imigranților puși în situația de a se integra într-un spațiu geografic și cultural cu totul diferit de cel din care provin. Tocmai diferențele culturale – cele care sunt reprezentative pentru multitudinea de feluri în care vedem și interpretăm lumea din jurul nostru, care sunt măsura bogăției de expresie umană – sunt cele care deseori nasc neînțelegeri, frustrări, rupturi.

Analiza fenomenului migrației, a experiențelor personale – așa cum reies din scrierile imigranților –, a felului în care aceștia percep noile realități cu care se confruntă, se înscrie în rândul eforturilor conjugate de înțelegere a diferențelor culturale dintre indivizi cu diverse apartenențe etnice, care se străduiesc să viețuiască împreună. De cele mai multe ori se relevă o ruptură la nivel identitar, cultural, ba chiar și între generațiile de imigranți care oscilează între păstrarea limbii și a tradițiilor cu care au crescut și însușirea unui nou set de valori sau a unui alt fel de viață.

Studiul de față ține de problematica mai largă a păstrării identității imigranților în încercarea lor de adaptare pornind de la analiza literaturii migrației. Ne-am concentrat atenția asupra scriitorul norvegian Knut Hamsun, un caz aparte în rândul imigranților

norvegieni în Statele Unite ale Americii, „care, novice, un tânăr ignorant, a traversat Atlanticul ca să aducă poezia în viețile emigranților norvegieni în America” [tr.n.], [Flanagan, 1939: 397-412], unde a emigrat de două ori (între 1882-1884 și 1886-1888). Acesta devine apoi un critic fervent al stilului de viață american și publică, la întoarcerea în Europa, volumul *Fra det Moderne Amerikas Aandsliv (Din viața culturală a Americii moderne* [tr.n.], apărut în Copenhaga în 1889), în care critică aspru răsturnarea valorilor în Lumea Nouă și descrie o altfel de Americă decât cea ilustrată de majoritatea celor emigrați. Prima parte a lucrării cuprinde o scurtă descriere a experienței lui Hamsun pe tărâm american, în vreme ce a doua parte este dedicată viziunii scriitorului norvegian asupra modului de viață american așa cum reiese din volumul amintit, cu accent pe elementele care-l diferențiază de stilul de viață european. Pentru a dobândi o perspectivă mai cuprinzătoare asupra societății americane la sfârșitul secolului al XIX-lea, am ales să analizăm acest text cu toate că este profund critic, diferit de relatările despre America ale imigranților de rând, scris de un scriitor în devenire, la doar treizeci de ani, după ani grei trăiți la limita supraviețuirii, însă credem că e important să includem și experiența lui Knut Hamsun în analiza mai largă a literaturii imigranților în America.

Mirajul vestului

Începuturile lui Hamsun ca scriitor au fost grele, luptându-se câțiva ani cu o situație materială precară, iar iarna îngrozitoare din 1879-1880, în care a suferit de frig și mai ales de foame în Christiania (Oslo), l-a determinat să-și încerce norocul în Lumea Nouă. Tânărul Hamsun s-a îmbarcat în Bremen spre New York la începutul anului 1882, purtând o scrisoare de recomandare din partea scriitorului norvegian Bjørnstjerne Bjørnson către profesorul american de origine norvegiană Rasmus B. Anderson, de la Universitatea din Wisconsin, plin de speranță că va primi ajutor în a-și împlini visul: să aducă poezia în viața imigranților norvegieni din America. După o scurtă ședere în New York, neîncurajat de Anderson, care l-a sfătuit să-și caute altceva de lucru, a ajuns să lucreze la ferme în vasta prerie americană, apoi într-un magazin în Elroy, Wisconsin, unde și fratele său Per trăia în condiții mult mai umile decât cele prezentate în scrisorile trimise acasă. Perioada petrecută în Wisconsin nu a fost cu totul irosită întrucât a avut șansa să învețe limba engleză de la un profesor de școală, pregătindu-se pentru șederea la pastorul unitarian Kristofer Janson și la soția sa Drude Krog Janson, în Madelia, Minnesota, unde a făcut diferite traduceri din norvegiană și a avut ocazia să mai și scrie. După un an petrecut ca secretarul lui Janson, a primit diagnosticul de tuberculoză în 1884 și, cu sprijin din partea congregației unitariene din Minnesota, a reușit să-și cumpere bilet pentru a se întoarce în Europa, să moară acasă. Se pare că diagnosticul fusese greșit, căci, întors pe meleaguri europene, Hamsun se recuperează în întregime și reușește să publice ocazional articole în cotidianul norvegian *Dagbladet*, prin intermediul redactorului Lars Holst. Mai publică un articol despre Mark Twain – singurul scriitor american față de care arată o oarecare simpatie și apreciere în urma unei prelegeri ascultate în America –, dar, nereușind nici acum să se întrețină din scris, se hotărăște să-și încerce din nou norocul în America, de această dată în calitate de corespondent pentru ziarele norvegiene *Dagbladet* și *Aftenposten*, cu misiunea de a relata despre viața în țara tuturor posibilităților.

În august 1886 se îndreaptă din nou spre New York pe vaporul danez *Geiser*, hotărât să-și atingă visul: „Sunt scriitor! Oamenii vor veni să mă sărbătorească în Norvegia!” [tr.n.], [Skavlan, 1934: 112]. Este nevoit din nou să recurgă la munca fizică pentru a putea supraviețui și ajunge vatman pe unul din tramvaiele din Chicago, slujbă care

nu i se potrivește câtuși de puțin, fiind lipsit de un bun simț al orientării și mereu absorbit de cărți și gânduri. Concediat din Chicago, se îndreaptă spre ferma Dalrymple din Dakota de Nord, după care se întoarce ca să lucreze pentru Kristofer Janson, în mijlocul comunității norvegiene din Minneapolis. Experiențele americane ale lui Knut Hamsun sunt rezumate foarte bine de John Flanagan:

Ambiția lui copleșitoare era, desigur, de a scrie, și numai munca intelectuală putea să-l mulțumească. Munca pe un tramvai din Chicago și lucrul cu plugul în Dakota au fost doar vremelnice, ceva care să-l ajute temporar să supraviețuiască. Interesul său real era literatura, lectura scrierilor altor oameni și lustruirea și modelarea alor sale. [tr.n.], [Flanagan, 1939: 405]

Minneapolis e orașul în care petrece un an destul de liniștit, timp în care ține prelegeri despre scriitori francezi și scandinavi în fața a treizeci-patruzeci de oameni, iar în 1888, înainte de reîntoarcerea în Europa, ține un discurs final în sala Dania Hall în fața membrilor comunității norvegiene, în cadrul căruia critică dur materialismul și viața culturală din America – discurs care a stat ulterior la baza volumului *Din viața culturală a Americii moderne*. Reîntors în Lumea Veche, suferind din nou de foame pe străzile din Copenhaga, Hamsun nu se dezice de stilul de viață european, atât de impregnat în ființa lui: „Ce minunată este țara aceasta! Vă asigur că toată existența – modul de viață – de aici este în deplină armonie cu temperamentul meu, cu firea mea. Aici e Europa și eu sunt, slavă Domnului, european!”, scria acesta într-o scrisoare către Yngvar Laws, publicată în *Sønner af Norge*, Minneapolis, 1929, [tr.n.], [Næss, 1967: 308].

Critica valorilor Lumii Noi

Hamsun pare să fi fost mereu mânat de nevoia de a căuta neîncetat locuri și oameni noi, măcinat de un neastâmpăr care l-a îndrumat mereu într-o altă direcție, descoperind noi și noi universuri, descoperindu-se, astfel, și pe sine. Felul în care el vede America se înscrie în perspectiva „hoinarului”, *the wanderer*, [Tomescu Baci, 2010: 26], a călătorului aflat în trecere prin acel loc, la care se referă cu detașare, conștient fiind că nu va prinde rădăcini acolo și, prin urmare, nu e atins de râvna imigrantului obișnuit de a se integra. Trece tot ceea ce trăiește prin filtrul experienței anterioare, raportându-se la cele trăite, la tradițional, la rădăcini, pe care le prețuiește mai mult decât orice. „Locul din care provii e întotdeauna frumos; e sentimentul patriei în mai micul sentiment de *acasă*.”, scria el în 1918 articolul *Bonde (Țăran)*, [tr.n.], [Hamsun, 1965: 136].

După ce, la începutul anului 1889, ține o prelegere în fața societății studenților Universității din Copenhaga, în care vorbește despre America pornind de la discursul rostit la Dania Hall cu un an înainte, editorul danez P. Gustav Philipsen se declară interesat să o publice, astfel că, în același an, apare volumul *Din viața culturală a Americii moderne*. „Adevărul nu e nici bilateralitate, nici obiectivitate, adevărul e tocmai subiectivitatea dezinteresată.” [tr.n.], [Hamsun, 1889: Et forord] (tr.n.), spunea Hamsun în prefața cărții. Considerată de Skavlan, primul biograf al lui Hamsun, drept „o carte fascinantă, comică, minunat scrisă, surprinzătoare în limbaj, care se așază strâmt, ca un costum de mătase, peste conținutul îndrăzneț. Este una din cele mai pline de duh cărți ale literaturii norvegiene.” [tr.n.], [Skavlan, 1934: 122], cartea a beneficiat și de analiza criticului danez Georg Brandes, care, într-o recenzie publicată în *Verdens Gang*, în 1889, o considera bine scrisă, un protest încărcat cu satiră, conchizând că Hamsun nu s-a simțit nicăieri acasă în America [Andersen, 1967: 192].

Knut Hamsun dedică primul capitol al cărții patriotismului exacerbant al americanilor și autosuficienței de care dau dovadă: nu știu mai nimic despre ce se întâmplă în restul lumii, au impresia că toate marile invenții sunt făcute de americani, elevii învățând la școală doar geografia și istoria Statelor Unite. Până și profesorul care l-a învățat engleză în Elroy se mirase că în Norvegia există poșta și telegraf, cunoștințele lui despre această mică țară din nord provenind doar din manuale. [Hamsun, 1889: 10] Scriitorul norvegian mai spune că americanii sunt convingeți că neliniștea și energia întâlnite peste tot la ei sunt trăsături pe care însăși libertatea le-ar fi semănat în caracterul american, fiind siguri că nu se găsește nicăieri în lume asemenea libertate, asemenea dezvoltare, asemenea progres, că nu se mai găsesc nicăieri pe pământ asemenea oameni inteligenți ca în America. În patriotismul lor fără granițe, îi fac pe străini să se simtă lezați de atâta mulțumire de sine și se arată ostili față de toți cei care nu sunt de acord cu ei. Pentru a se adapta, imigrantul încearcă să se americanizeze, învață engleza, formalismul american, poartă pălăria pe urechea dreaptă, își însușește tot ce ține de aspectul exterior tipic pentru un yankeu în țara lui. [Hamsun, 1889: 5, 7] Din pur patriotism – mai scrie Hamsun –, Congresul american dorește să introducă restricții de imigrație în condițiile în care nu se pot lipsi de mâna de lucru din străinătate. [Hamsun, 1889: 13]

„Dumnezeu e uitat, dolarul atotputernic l-a luat locul și mecanica nu poate ușura sufletul tulburat. Drumul e închis.” [tr.n.], [Current, 2003: 132] Fraza aceasta din articolul *Festina lente*, publicat în cotidianul *Aftenposten* în 1928, rezumă cel mai bine percepția lui Hamsun asupra Americii ca țară a materialismului extrem, în care toată lumea e preocupată doar de câștig, în care cea mai importantă materie la școală e aritmetica, numerele și statistica regăsindu-se până și în predicile preoților. Chiar și atunci când fac cadouri, remarcă Hamsun, americanii așteaptă să fie întrebați cât a costat, iar cadoul e apreciat în funcție de banii cheltuiți. Cu toate că libertatea e considerată valoarea supremă în America, el observă neajunsuri în viața de zi cu zi: ziare care sunt pedepsite pentru că au criticat erori ale Congresului, copii care lucrează în fabrici aproape în condiții de sclavie, scriitori europeni interziși pentru așa-zisa lor imoralitate etc. [Hamsun, 1889: 28-29, 178]

În ceea ce privește viața intelectuală americană, Knut Hamsun critică aspru lipsa de cultură autentică, faptul că americanii sunt un popor care cumpără și vinde mai degrabă decât să iubească arta [Hamsun, 1889: 131]; consideră că literatura americană e săracă, abundă în dragoste și împușcături de revolver, dar că îi lipsește cu desăvârșire viața autentică, emoția. Dacă Walt Whitman și Ralph Waldo Emerson nu se ridică, în ochii lui Hamsun, la renumele dobândit, iar Edgar Allan Poe, Nathaniel Hawthorne și Bret Harte sunt de luat în seamă, Mark Twain e singura excepție, singurul scriitor american demn de apreciere. [Hamsun, 1889: 52, 62] Nici celelalte arte nu stau mai bine, deși autorul recunoaște că în SUA se investesc tot mai mulți bani în pictură, fără a vedea însă vreun rezultat.

Ultimul capitol al cărții se încheie apoteotic, Knut Hamsun critică plin de înverșunare țara yankeilor, o țară a dezamăgirii în tot ce ține de politică, literatură, cultură și artă, fără elite autentice, un tărâm al oamenilor preriei. [Hamsun, 1889: 247, 248, 254]

Concluzii

America lui Hamsun e o țară a contrastelor, a materialismului în stare pură, un univers aparte care se percepe pe sine drept însuși centrul lumii – „Pentru un yankeu, America e lumea.” [tr.n.], [Hamsun, 1889: 32] – și în care totul se derulează cu o viteză copleșitoare, pornind de la progresul tehnologic și ajungând la relațiile dintre oameni, care trec pe lângă tine salutându-te în gura mare și nici nu mai așteaptă să le răspunzi. Puternic

înrădăcinat în contextul cultural în care a crescut și s-a format ca om, Hamsun se simte oarecum copleșit de iureșul vieții din Lumea Nouă, fapt care, alături de nemulțumirea de a nu-și fi împlinit visul de a-și face un nume ca scriitor în America, contribuie la imaginea puternic colorată și vie pe care acesta ne-o descrie și la care va reveni de mai multe ori în scrierile sale. [Conner, 2016: 182] Și totuși, experiența lui dezamăgitoare relatată în cartea *Din viața culturală a Americii moderne* reprezintă o resursă demnă de luat în seamă în analiza literaturii imigranților în America.

BIBLIOGRAFIE

- Andersen, 1967: Arlow W. Andersen, “Knut Hamsun’s America”, în *Norwegian-American Studies*, Volume 23, edited by Carlton C. Qualey, Northfield, Minnesota: Norwegian-American Historical Association, pp. 175-203.
- Conner, 2016: Tom Conner, “Going Off the Beaten Path: Knut Hamsun’s Forays into Travel Writing”, în *Nordlit*, nr. 38/2016, Tromsø, pp. 182-203, disponibil la <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlit/article/view/3766/3656>.
- Current, 2003: Richard Nelson Current (translator and editor), *Knut Hamsun Remembers America: Essays and Stories, 1885-1949*, Columbia and London, University of Missouri Press, 2003.
- Flanagan, 1939: John T. Flanagan, “Knut Hamsun’s Early Years in the Northwest”, în *Minnesota History Magazine*, Nr. 20, December 1939, pp. 397—412, disponibil la <http://collections.mnhs.org/MNHHistoryMagazine/articles/20/v20i04p397-412.pdf>.
- Hamsun, 1889: Knut Hamsun, *Fra det Moderne Amerikas Aandsliv*, Copenhaga, P.G. Philipsens Forlag.
- Hamsun, 1965: Knut Hamsun, *Artikler: 1889-1928*, utvalg ved Francis Bull, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Mørck [Rølvaag], 1912: Paal Mørck [pseudonim al lui Ole Edvart Rølvaag], *Amerika-breve fra P.A. Smevik til hans far og bror i Norge*, Minneapolis, Augsburg Pub. House.
- Næss, 1967: Harald Næss, “Knut Hamsun and America”, în *Scandinavian Studies*, Vol. 39, No. 4 (November 1967), published by University of Illinois Press on behalf of the Society for the Advancement of Scandinavian Study, pp. 305-328, disponibil la <http://www.jstor.org/stable/40916881>.
- Skavlan, 1934: Einar Skavlan, *Knut Hamsun*, andre utgave, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Tomescu Baciu, 2010: Sanda Tomescu Baciu, “Knut Hamsun: The Artist and the Wanderer”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Philologia*, Anul LV, nr. 1, pp. 23-28.